

24.5.2021

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry:n lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi vanhusasiavaltuutetusta HE 82/2021

EETU ry pitää vanhusasiavaltuutetun viran perustamista kannatettavana ja tärkeänä. Väestön ikääntyminen, vanhuspalveluiden epäkohdat, toimeentulon ongelmat, sekä muun muassa digitalisaatiosta ja elinympäristön muutoksista johtuvat osallisuuden puutteet korostavat tarvetta ikääntyneiden oikeuksien paremmalle valvonnalle. On tärkeää, että Suomeen saadaan nimenomaan ikääntyneiden asioihin keskittyvä viranomainen.

Ikääntyneet ovat kasvava väestönosa, joten heidän asemaansa keskittyvä viranhaltija on tulevaisuudessa entistä merkittävämmän tarvittava. Valtuutetun roolin voidaan siis odottaa kasvavan vielä tärkeämmäksi tulevana vuosina ja vuosikymmeninä. Ikääntyneet ovat myös erittäin aktiivinen osallistuja ja tekijä yhteiskunnassa, minkä ohella eliniän piteneminen tulee johtamaan ikääntyneiden entistä aktiivisempaan ja monipuolisempaan elämään tulevaisuudessa.

Vanhusasiavaltuutetun merkitys ikääntyneiden aseman ja oikeuksien parantamisessa riippuu paitsi valtuutetuksi valittavan henkilön aktiivisuudesta ja arvovalasta asiantuntijana ja vaikuttajana, myös näkyvyydestä julkisessa keskustelussa.

Valtuutetun tehtävät

EETU pitää 3 § esitettyä tehtäväkenttää hyvänä. Asioiden seuraaminen, lausuntojen antaminen ja aloitteiden tekeminen ikääntyneitä koskevista kysymyksistä on tärkeää, jotta ikääntymisen kysymykset pysyvät esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja kehittämisessä.

Eryytenä tehtävänä tulee nostaa esille ikääntyneiden moninaisuus ihmisryhmänä. Vanhusasiavaltuutetun tehtävissä voidaan korostaa ikääntyneiden kokemien haasteiden lisäksi heidän tuottamansa arvon yhteiskunnassa hoivaajina, harrastajina, kuluttajina ja myös työntekijöinä. Toisena erityisenä tehtävänä voidaan nähdä sukupolvien välisen keskustelun edistäminen mahdollisen vastakkainasettelun ennalta ehkäisemiseksi.

Vaikka valtuutettu ei ole valitusviranomainen, on tärkeää, että valtuutettu voi tarvittaessa kääntyä toimivaltaisen viranomaisen puoleen.

Valtuutetun resurssit

Vanhusasiavaltuutetun toimintaan on Julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2020–2023 varattu kehysrahoituksena 500 000 euroa vuodesta 2021 lukien, mikä vertautuu lasiasiavaltuutetun resursseihin.

Lakiesityksessä on huomioitu hyvin viran perustamisen alkuvaiheessa tulevat kertaluontoisemmat kustannukset, mutta silti resurssien voidaan katsoa olevan verrattain vähäiset. Korostamme palkkauksen merkitystä pätevien alaisten houkuttelussa, jolloin valtuutetun tehtävä sujuisi alusta asti ongelmitta. Resursseissa on huomioitava, että valtuutettu tarvitsee tuekseen riittävät henkilö- ja materiaaliset resurssit myös tutkimukseen ja tiedon tuottamiseen.

Valtuutetun toimistoa esitetään yhdenvertaisuusvaltuutetun yhteyteen. EETU pitää parempana ratkaisuna valtuutetun profiilin nostamiseksi selkeästi omaa toimistoa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteyteen virkaa perustettaessa on riskinä, että molempien valtuutettujen toiminta häiriintyy merkittävästi ainakin tilapäisesti. Lakiesityksessä on mainittu synergiaedut esimerkiksi yleishallinnon tai viestinnän jakamisessa yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa. Tämä kuitenkin väistämättä aiheuttaa viran perustamisen alkuvaiheessa vakavia haasteita henkilöstöresurssien järkevässä jakamisessa. Viran perustamisen alussa erityisesti viestinnän rooli tulee olemaan erityisen haastava, jolloin yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston henkilöstö joutunee myös uuden ja mittavan paineen alaiseksi.

Neuvottelukunta

Esityksen 3 § 6 momentin mukaan valtuutettu voisi hyödyntää Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskuntaa ja sen ikääntyneiden oikeuksien jaostoa verkostoituakseen, jakaakseen tietoja sekä keskustellakseen ikääntyneiden oikeuksia koskevista asioista eri toimijoiden kanssa.

EETUn mukaan parempi ratkaisu olisi perustaa valtuutetun tueksi tehtäväkentän asioihin keskittyvä oma neuvottelukunta, joka ankkuroisi valtuutetun luontevasti demokraattiseen päätöksentekoon ja linkittäisi sen vahvemmin myös kansalaisyhteiskuntaan.

Neuvottelukunnan muodostamiseen tulee keskittää erityistä huomiota, jotta ikääntyneiden edunvalvonnan moninainen kenttä tulee huomioitua. Suomessa tehdään kolmannella sektorilla mittavasti edunvalvontatyötä, sekä käydään keskustelua ikääntyneiden asioista laaja-alaisesti. Itsenäisen neuvottelukunnan voi koota erityisesti näistä kolmannen sektorin toimijoista. Tämän ohella neuvottelukunnassa voidaan hyödyntää nykyisin toimivien vanhusneuvostojen jäsenistöä.

Esitettävä ihmisoikeusvaltuuskunnan jaosto ei tähän tehtävään riitä, koska ihmisoikeusvaltuuskunnan laajassa tehtäväkentässä ikääntymispolitiikan asiat muodostavat vain osan.

Raportointi

Esityksen 5 § mukaan valtuutettu antaa kertomuksen toiminnastaan valtioneuvostolle vuosittain ja erikseen eduskunnalle kerran vaalikaudessa.

Parempi ratkaisu olisi, jos valtuutetun vuosittain antama kertomus annettaisiin myös eduskunnalle, jolloin eduskunta voisi säännöllisesti käydä keskustelun väestön ikääntymisen myötä yhä keskeisemmiksi tulevista ikääntymispolitiikan asioista. Vuosittain tehtävän raportoinnin voi ajoittaa esimerkiksi vuosittaisen kansallisen vanhusviikon yhteyteen, jolloin ikääntyneiden asemaa yhteiskunnassa nostetaan julkiseen keskusteluun merkittävässä määrin.

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry on kuuden valtakunnallisen eläkeläisjärjestön yhteistyöelin. Sen jäsenjärjestöt ovat Eläkeliitto, Eläkeläiset, Eläkkeensaajien Keskusliitto, Kansallinen senioriliitto, Kristillinen Eläkeliitto ja Svenska pensionärsförbundet. Järjestöjen yhteinen jäsenmäärä on 300 000. Vuonna 2021 puheenjohtajajärjestö on Eläkeläiset ry.